

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-82>

УДК 378.147

Дмітрієва Н.С., Копочинська Ю.В.
Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті на основі науково-методичної літератури досліджено питання застосування у процесі професійної підготовки фахівців з фізичної терапії синергетичного підходу. Сформовані методи і принципи синергетичного підходу до навчального процесу майбутніх фахівців. Здійснено аналіз напрямків застосування синергетичного підходу у навчальній діяльності. Проаналізована дія основних факторів самоорганізації особистості і колективу. Досліджені засоби впливу на особистість в інтерактивних методах. Відповідно до результатів проведеного дослідження нами надані рекомендації по досягненню індивідуального акме майбутнього фахівця, а також зазначені основні вимоги до системи професійної підготовки фахівців з фізичної терапії.

Ключові слова: професійна підготовка, фізична терапія, фахівець, професійна підготовка, синергетичний підхід, дидактика, фахівець з фізичної терапії, синергетична акмеологія.

Dmitriieva Nikol, Kopychinskaya Yuliia
Akademician Youriy Bugay International
Scientific and Technical University

PROFESSIONAL PREPARATION FOR PHYSIOTHERAPY BY SYNERGIC APPROACH

Summary. In the article on the basis of scientific and methodological literature, the issue of application in the process of professional training of specialists in the physical therapy of the synergetic approach has been researched. The methods and principles of synergetic approach to the training process of future specialists are formed. The analysis of directions of application of synergetic approach in educational activity is carried out. The analysis of the main factors of the self-organization of the individual and the collective is analyzed. Investigated means of influencing personality in interactive methods. According to the results of the research, we have provided recommendations for the achievement of the individual acme of the future specialist, as well as the main requirements for the system of professional training of specialists in physical therapy.

Keywords: professional training, physical therapy, specialist, vocational training, synergetic approach, didactics, specialist in physical therapy, synergetic acmeology.

Постановка проблеми. В освітній політиці XXI століття відбуваються інноваційні процеси, які докорінно модифікують всю систему вітчизняної освіти. Ці процеси створюють можливість для впровадження нововведень, вимагаючи зміни змісту самої освіти і способів організації освітнього процесу фахівців з фізичної терапії. Отже, наразі є актуальною проблема вдосконалення змісту, структури, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців, визначення організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності навчання.

Сьогодні в науці розвивається новий методологічний напрям – синергетика, що стає на міцну позицію в галузі педагогічного знання і світогляду, які знайшли своє відображення в теорії, принципах і закономірностях самоорганізації студентів під час навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням синергетики присвячено чимало робіт, серед яких можна виділити праці Аршинова В.І., Буданова В.Г., Деркача А.А., Піддубного Н.В. та Кременя В.Г. Серед багатьох науковців в педагогічній галузі, у тому числі дослідження Шевцової В.А., Панової О.І. та Федорової М.А., є актуальним питання застосування синергетичного підходу в освіті. Питання застосування під час професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії синергетичного підходу потребує

подальшого вивчення та удосконалення організації та ведення процесу підготовки фахівців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питанням синергетики присвячено чимало робіт. Проте мало дослідженими залишаються можливості застосування синергетичного підходу у процесі професійної підготовки фахівців з фізичної терапії, який має забезпечити підвищення сприйнятливості їх до новацій, надання можливостей активного цілеспрямованого і вільного використання інформації, актуалізації внутрішніх сил і мотивів, спрямованих на особистий розвиток. Ці умови ми вважаємо необхідними для підвищення ефективності професійної підготовки та подальшої діяльності у сфері фізичної терапії. Нами здійснено теоретичне дослідження закономірностей застосування синергетичного підходу до професійної підготовки фахівців з фізичної терапії.

Метою дослідження є вивчення наукових закономірностей застосування у процесі професійної підготовки фахівців з фізичної терапії синергетичного підходу.

Методи дослідження. Аналіз науково-методичної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час професійної підготовки фахівців з фізичної терапії синергетичний підхід до методів навчання акцентує ряд нових аспектів, пов'язаних

з реалізацією основних принципів синергетики: принципу відкритості процесу навчання, його нелінійності (інваріантності) і нестійкості (динамічності). З точки зору синергетики навчання, перш за все, полягає у стимулюючій дії, що спонукує студента до відкриття себе для співпраці з іншими та самим собою [5]. Інший аспект, який підкреслює концепція самоорганізації в методології навчання, – це самоосвіта [9].

Оволодіння способами самоосвіти передбачає оволодіння способами знаходження параметрів порядку для вирішення певних завдань, виділення кордонів їх застосування через розрізнення лінійних і нелінійних ситуацій. Видатний педагог П.Ф. Лесгафт зазначав, що головним методом навчання є теоретичний, системний метод, сутність якого полягає в засвоєнні загальних закономірностей природних явищ і в умінні їх застосування до конкретних умов [5].

На наш погляд методика викладання матеріалу студентам повинна відповідати діяльності мозку як системи, що самостійно організовується щодо впорядкування системи знань. Засвоєння і розуміння матеріалу означає таку його організацію, при якій виділяється обов'язковий елемент – центральна ідея, виражена в головному понятті, – і інше знання, яке виводиться з цієї центральної ідеї [2; 3; 9].

Погляд на будову мозку як систему, яка самостійно організовує свою діяльність, задає ще один аспект синергетичного підходу до освітніх методів. Хід еволюції культури і науки, в особливості західної, привів до всебічного розвитку аналітичних, вироблених засобів обробки інформації, заснованих на логіко-понятійному мисленні. При цьому наочність і образність наочно-образного мислення багато в чому були втрачені, а з ними інтуїція і креативність. Синергетика теоретично обґрунтовує необхідність зблизити ці два взаємодоповнюючих способи пізнання [8; 9].

Результати теоретичного аналізу наукових праць засвідчили, що характерними ознаками самоорганізації складних систем є:

- відкритість до нової інформації, що як в контексті дослідження процесів формування професійних якостей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації передбачає комплексне використання філософських принципів і категорій, загальнонаукових підходів, інноваційних педагогічних технологій, оптимальних психолого-педагогічних умов підготовки студентів у ВНЗ;

- нелінійність, що враховує різноманітність, багатогранність альтернативність способів розроблення й упровадження системи формування професійних якостей майбутніх фахівців;

- когерентність, що відображає узгоджений взаємозв'язок загальнонаукових підходів, філософських принципів і категорій у розробленій системі формування професійних якостей майбутніх фахівців [4].

З синергетичної точки зору навчання розглядається як процес самоорганізації особистості, що обумовлює стабільний стан нового рівня (якісно відмінного від попереднього). Навчання радикально перебудовує конфігурацію структури атрактора і цим самим призводить до появи нових властивостей особистості. Тривалий процес навчання або самоосвіти насамперед

пов'язаний з цілою серією подій якісної перебування атракторів структури особистості, свого роду фазових переходів. Таким чином, синергетичний підхід до навчання акцентує увагу до глибоких особистісних змін, які представляють історію індивідуального розвитку [3; 9].

Ще один напрямок синергетичних способів організації навчання пов'язаний із соціальною самоорганізацією колективу студентів. Інтерактивні методи не тільки забезпечують підвищення соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців з фізичної терапії. Вони являють собою найкоротший шлях до самонавчання і самоосвіти. Рефлексія спільної діяльності і спілкування призводить до усвідомлення студентами особливостей власних дій і в кінцевому підсумку власного індивідуального стилю діяльності. Отже, суб'єкт навчання виділяє в самому собі об'єкт (предмет) впливу і вже стає суб'єктом самонавчання [9].

В основі синергетичного підходу до навчання лежить принцип взаємодії суб'єктів навчання, викладача і студентів або студентів між собою. Тому в синергетичній парадигмі інтерактивні методи навчання виступають в якості основного чинника, що впливає на розвиток особистості студентів [6]. Засобом впливу на особистість в інтерактивних методах навчання є колектив [6; 9].

Основоположними методами синергетичного підходу в освіті можуть виступати методи сценарного мислення, прикладом яких можуть бути методики мозкового штурму. Дані методики є безпосереднім способом реалізації принципів нелінійності та хаотичності мислення і спрямовані на генерування ідей та різноманітних способів виходу з проблемної ситуації. Суть їх полягає у тому, що студентам пропонується за обмежений час запропонувати якомога більше відповідей на поставлене запитання. Сплеск творчої та інтелектуальної активності досягається не за рахунок орієнтування студентів на оцінювання якості і змісту відповідей, а за рахунок стимулювання процесів пошуку. Відмова в процесі пізнання від оцінювання запропонованих варіантів за певними критеріями, відповідності їх деяким рамкам призводить до підвищення відкритості, нелінійності, хаотичності процесів мислення, що підвищує творчу продуктивність. В цілому мова йде про зміну традиційного лінійного детерміністичного мислення новим, нелінійним, за рахунок зняття різних обмежень [3; 4; 7; 9].

З іншої точки зору основна роль в педагогічному спілкуванні належить діалогу. В.І. Аршинов вважає, що метод діалогу, спрямований на пізнання процесів самоорганізації та саморозвитку, повинен бути головним синергетичним методом навчання [2]. Дійсно, з одного боку, діалог між викладачем і студентом відповідає особливостям суб'єктів пізнання, тобто особливостям функціонування і розвитку людини і діяльності його мозку як систем, які самостійно організовуються. Він дозволяє реалізувати в самому процесі навчання основні синергетичні принципи [9].

Нелінійність, імпровізаційність діалогу являє собою непередбачуваність шляху формування думки, нового поняття або судження. Принцип відкритості передбачає обмін думками між викладачем і студентами, відкритість їх особис-

тісних позицій, взаємне збагачення. Методи інтерактивного навчання є способами управління процесом засвоєння знань за допомогою організації людських взаємодій і відносин [3; 8; 9].

Принцип нестійкості реалізується через зіткнення суперечливих позицій, виникнення напруженості в діалозі і прагнення вирішити виниклу конфліктну ситуацію переходом на нових підставах для продовження діалогічного спілкування. З іншого боку, якщо метод діалогу служить засвоєнню найбільш загальних законів функціонування і розвитку (законів функціонування систем, що самоорганізуються), то він дозволяє найбільш глибоко пізнати досліджувані об'єкти, тобто розглядати явища і предмети навколишнього світу як ті, які самоорганізуються, різної природи і різних масштабів [6; 9].

Синергетичний підхід до навчання дозволяє проаналізувати дію основних факторів самоорганізації особистості і колективу. Самі фактори виділяються на основі загальної психологічної структури діяльності як одиниці аналізу спільної та індивідуальної активності. При цьому синергетичний підхід підкреслює взаємозв'язок двох рівнів самоорганізації, обумовлених впливом одних і тих же факторів. Згідно зі структурою діяльності можна виділити три основні фактори самоорганізації: цільовий, нормативний (система дій) і контрольно-оцінний. Кожен із факторів включає навчально-предметний (змістовний) і соціальний (смысловий) аспекти [3; 8; 9].

Дія цільового фактору представлена процесом формування мети спільної діяльності. Спочатку мета задається викладачем, який виконує функцію керівника колективу студентів, і диференціюється на систему завдань. На рівні самоорганізації індивіда здійснюється процес індивідуального утворення мети: орієнтація в системі завдань, виявлення особистісно-значущих завдань, прийняття колективної мети в результаті співвіднесення особистісно-значущих завдань зі спільною метою. Цільовий фактор створює систему, його дія робить вирішальний вплив на процеси самоорганізації.

Дія нормативного фактору реалізується в системі вимог викладача до знань, умінь і навичок студентів (предметно-змістовний аспект) і до соціальної компетентності, що виявляє значення функцій тієї чи іншої ігрової ролі. При цьому у студентів відбувається процес орієнтації у вимогах предметно-змістовного характеру і вибір «ролі», що відповідає особистій меті. Дія нормативного фактору в колективній самоорганізації представлена процесами формування ігрового колективу. Здійснюється вироблення колективних норм, співвідноситься предметний зміст та операційно-технічні дії тієї чи іншої ролі, здійснюється прийняття відповідальності за функціонування колективу в цілому, досягнення спільної мети, прийняття колективних норм і правил. На рівні самоорганізації особистості відбувається реалізація індивідуальної мети в умовах функціонування ігрової ролі.

Контрольно-оцінний фактор самоорганізації спочатку представлений контролюючими діями викладача, який керує процесом ознайомлення студентів з умовами гри і оцінює їх ступінь засвоєння. На рівні індивідуальної самоорганізації

включаються процеси саморегуляції, відбувається самооцінка своїх можливостей і свого вибору, здійснюється прогностична оцінка свого вкладу в досягнення мети спільної діяльності. Далі контрольно-оцінний фактор реалізується в процесах формування системи групового контролю; організується група експертів, виділяються етапи і форми контролю (індивідуального і групового), розробляються критерії оцінки індивідуальної та спільної діяльності. В індивідуальній самоорганізації дія контрольно-оцінного фактору пов'язана з саморегуляцією індивідуальної активності відповідно до рольових дій і функцій. При завершенні рольових функцій здійснюється самооцінка ступеня досягнення мети індивідуальної діяльності, а також самостійна оцінка кожним індивідом ступеня реалізації спільної мети, свого вкладу в її досягнення і інших параметрів спільної діяльності, які оцінюються експертною групою [9].

Ідея саморозвитку – акмеологічна ідея. Акмеологія вивчає шляхи досягнення досконалості в різних областях людської діяльності, у тому числі в освіті, професіоналізмі, духовному розвитку. Науковці в дослідженнях обґрунтовують новий напрямок науки – синергетичну акмеологію, предметом якої пропонують розглядати закономірності досягнення достатньою соціальною системою максимальної досконалості шляхом самоорганізації в усіх видах діяльності [1].

Ми вважаємо, що рекомендації по досягненню індивідуального акме майбутнього фахівця з фізичної терапії полягають у наступному:

- зріла людина зі сформованим світоглядом повинна пов'язувати свій професійний і соціальний ріст з певним ціннісним орієнтиром, виробити для себе індивідуальний ідеал, який визначає стратегію його життя в цілому;
- цей ідеал повинен відповідати його індивідуальному творчому потенціалу;
- цей ідеал слід привести у відповідність і з загальнозначущий (соціальним) ідеалом;
- з соціальних ідеалів треба вибрати інтегративний (синтетичний) ідеал, якому належить майбутнє;
- на зміну ідеологічному зразку в ході досягнення акме виникає ідеологічний сумнів, внаслідок чого у студента виникає потреба у виробленні нового ідеалу.

З позицій синергетичної акмеології ми пропонуємо висувати такі вимоги до системи професійної підготовки фахівців з фізичної терапії:

- включення в модель випускника здібностей до самоорганізації, самоосвіти, самовиховання, самовираження, самоствердження, саморозвитку і духовного зростання;
- орієнтація на механізми управління, що підтримують активність, оптимізм, самостійність, здатність до формування і відстоювання гуманістичних ідеалів в духовній і матеріальній сферах;
- інтеграція в педагогічному процесі особистісно-орієнтованого і соціального підходу, забезпечення балансу індивідуальних і соціальних інтересів;
- розвиток позитивного прогностичного мислення педагогів і студентів;
- організація синергетної взаємодії всередині освітнього середовища і з соціумом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, синергетичний підхід в руслі системного підходу вносить нові аспекти в методологію підготовки фахівців з фізичної терапії: по-перше, уявлення про відкритість навчального процесу, що орієнтує на побудову методів спільної діяльності, а на акцентування індивідуального для кожного студента процесу навчання; по-друге, уявлення про нестійкість навчального процесу, що орієнтує на мале «резонансне», надаючи стимулюючий вплив; по-третє, орієнтація на самонавчання через оволодіння «універсальним» методом пізнання, який забезпечує знання загальних закономірностей самоорганізації; по-четверте, увагу до глибоких змін особистості, що відбувається в процесі навчання, тобто до процесу формування новоутворень; по-п'яте, активізація наочно-образного, емпіричного сприйняття світу як джерела інтуїтивного пізнання, який збагачує творчий початок людини; по-шосте, використання потенціалу інтерактивних методів, які активізують процеси соціальної взаємодії в колективі учнів, в свою чергу прискорюють перехід до самонавчання. Синергетичний підхід орієнтує студентів на самонавчання через оволодіння «універсальним» методом пізнання, який забезпечує знання загальних закономірностей самоорганізації. Також приділяється увага активізації наочно-образного, емпіричного сприйняття світу як джерела інтуїтивного пізнання, який збагачує творчий початок людини. Принципи синергетики обґрунтовують використання потенціалу інтерактивних методів, які активізують процеси соціальної взаємодії в колективі студентів та сприяють переходу до самонавчання.

Ідея саморозвитку є акмеологічною ідеєю. На основі проведеного дослідження ми запропонували рекомендації по досягненню індивідуального акме майбутнього фахівця з фізичної терапії. Ці рекомендації полягають у тому, що студент має пов'язувати свій професійний і соціальний ріст з певним ціннісним орієнтиром, виробити

для себе індивідуальний ідеал, який визначає стратегію його життя в цілому; цей ідеал повинен відповідати індивідуальному творчому потенціалу; цей ідеал слід привести у відповідність і з загальнозначущий (соціальним) ідеалом; з соціальних ідеалів треба вибрати інтегративний ідеал, якому належить майбутнє; на зміну ідеологічному зразку в ході досягнення акме виникає ідеологічний сумнів, внаслідок чого у студента виникає потреба у виробленні нового ідеалу.

Також з позицій синергетичної акмеології ми пропонуємо висувати такі вимоги до системи професійної підготовки фахівців з фізичної терапії: включення в модель випускника здібностей до самоорганізації, самоосвіти, самовиховання, самовираження, самоствердження, саморозвитку і духовного зростання; орієнтація на механізми управління, що підтримують активність, оптимізм, самостійність, здатність до формування і відстоювання гуманістичних ідеалів в духовній і матеріальній сферах; інтеграція в педагогічному процесі особистісно-орієнтованого і соціального підходу, забезпечення балансу індивідуальних і соціальних інтересів; розвиток позитивного прогностичного мислення педагогів і студентів; організація синергетної взаємодії всередині освітнього середовища і з соціумом.

За результатами дослідження можна стверджувати, що застосування у процесі професійної підготовки фахівців з фізичної терапії синергетичного підходу забезпечить підвищення сприйнятливості їх до новацій, надання можливостей активного цілеспрямованого і вільного використання інформації, актуалізації внутрішніх сил і мотивів, спрямованих на особистий розвиток. Перспективними питаннями для подальших досліджень є більш глибоке дослідження моделі поетапного ускладнення та диверсифікації технологій, форм, методів, способів реалізації професійної підготовки фахівців з фізичної терапії відповідно до принципів синергетичного підходу.

Список літератури:

1. Акмеология: Учебник / Под общ. ред. А.А.Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2002. – 650 с.
2. Аршинов В.И. Синергетика как феномен постнеклассической науки. – М., 1999. – 203 с.
3. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании. Изд. 3-е дополн. – М.: Издательство ЛКИ, 2009. – 240 с.
4. Копочинська Ю.В. Деякі загальнонаукові підходи до формування професійної ідентичності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Вип. LXXIX, том 3. – С. 153-159.
5. Панова О.И. Педагогическая антропология П.Ф. Лесгафта и современные идеи педагогического взаимодействия : диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Панова Ольга Ивановна; [Место защиты: Ур. гос. пед. ун-т]. – Екатеринбург, 2008. РГБ ОД. URL: <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/pedagogicheskaja-antropologija-p-f-lesgaf-ta-i-sovremennye-idei-pedagogicheskogo.html> (дата звернення: 22.12.2018).
6. Поддубный Н.В. Психология и синергетика: методологический аспект: [учеб. пособие] / Н.В. Поддубный. – Белгород: ИПС «ПОЛИТЕРРА», 2003. – 152 с.
7. Синергетика і творчість : монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 314 с.
8. Федорова М.А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы. Севастополь, 2004. 169 с. (скачать на library.ua) // Киев: Библиотека Украины (ELIBRARY.COM.UA). Дата обновления: 12.03.2014. URL: <http://elibrary.com.ua/m/files/view/Диссертация-Федорова-М-А-Педагогическая-синергетика-как-основа-моделирования-и-реализации-деятельности-преподавателя-высшей-школы-Ставрополь-2004-169-с-скачать-на-library-ua> (дата звернення: 22.12.2018).
9. Шевцова В.А., Пчелкина Е.П. Синергетический подход к обучению студентов в системе высшего профессионального образования. Историческая и социально-образовательная мысль. 2017. Том 9. № 3. Часть 1. С. 192-196. DOI: 10.17748/2075-9908-2017-3/1-192-196.